

## АНАЛИЗА НЕПОЗНАТЕ ЛЕКСИКЕ ИЗ УЏБЕНИКА СРПСКИ ЈЕЗИК КАО НЕМАТЕРЊИ ЗА ПРВИ РАЗРЕД СРЕДЊЕ ШКОЛЕ<sup>1</sup>

*САЖЕТАК:* У овом раду анализира се непозната лексика из уџбеника *Српски језик као нематерњи за први разред средње школе*. Лексички материјал преузет је из текстова који се налазе у првом делу уџбеника *Српски језик као нематерњи за први разред средње школе*. Циљ овог рада је да прикаже лексичко-семантичку анализу непознатих речи и израза и речи из традиционалне културе.

*Кључне речи:* српски као нематерњи језик, лексикологија, лексичко-семантичка анализа, традиционална култура

### 1. УВОД

У овом раду анализира се непозната лексика из уџбеника *Српски језик као нематерњи за први разред средње школе* и сагледавају могућности решавања проблема непознатих речи. Корпус за ово истраживање формиран је на основу грађе експерпирание из текстова у овом уџбенику који су предвиђени наставним планом. Циљ је да се покаже модел по ком треба да се сачини речник непознатих речи и израза и да се укаже на значај формирања речника.

Важно је напоменути да лексеме које имају објашњење у уџбенику нису унете у речник.

Током распоређивања сакупљене грађе применила сам формални критеријум, што значи да су лексеме навођене по азбучном реду.

У речнику који сам саставила прво је наведена одредница која је истакнута болдованим словима. Иза одреднице даје се значење лексеме обичним словима, и на крају, иза значења лексеме наводи се италиком пример из текста који се налази у уџбенику.

Речи су навођене у свом основном облику: именице у номинативу једнине, придеви у номинативу једнине мушког рода, а глаголи у инфинитиву.

---

<sup>1</sup> Овај рад је скраћена верзија истоименог мастерског рада одбрањеног 10. 7. 2012. године на Одсеку за српски језик и лингвистику на Филозофском факултету у Новом Саду. Овом приликом желела бих да се захвалим својој менторки проф. др Љиљани Недељков на помоћи коју ми је пружила приликом израде овога рада. Такође се захваљујем и члановима комисије проф. др Душанки Звекити Душановић и асистенткињи Јелени Редли на коментарима и похвалама.

Као изворе за проверу и дефинисање лексичке грађе користила сам следеће речнике: *Речник српскохрватскога књижевног језика* Матице српске (у даљем тексту РМС), *Речник српскохрватског књижевног и народног језика* Српске академије наука и уметности (у даљем тексту РСАНУ), *Речник српскога језика* (у даљем тексту РСЈ), *Рјечник хрватскога или српског језика* Југославенске академије знаности и умјетности (у даљем тексту РЈАЗУ), *Велики речник сираних речи и израза* Ивана Клајна и Милана Шипке (у даљем тексту КЛШ).

Приликом одређивања значења лексема држала сам се тумачења која су дата у поменутих речницима.

Својим иницијалима ИМ (Ивана Миоковић) обележила сам лексеме за које нисам нашла потврде у наведеним речницима и које сам сама протумачила.

Да бисмо проверили ниво усвојености и разумевања непознатих речи, тестирали смо ученике првог разреда Медицинске школе на крају школске године.

## 2. НАСТАВА СРПСКОГ КАО НЕМАТЕРЊЕГ ЈЕЗИКА

Данас се у Војводини настава, осим на српском, изводи на још пет језика националних мањина (мађарски, словачки, румунски, русински и хрватски). Предмет српски као нематерњи језик обавезан је у одељењима у којима се настава одвија на једном од језика националних мањина и заступљен је од првог разреда основног васпитања и образовања (Звекић Душановић 2010: 61).

Настава српског као нематерњег језика остварује се у веома различитим условима. С једне стране, у питању су различити матерњи језици ученика (једни су словенски, други су несловенски; једни типолошки припадају истој групи, други су типолошки различити). С друге стране, реч је о различитим срединама према језичком саставу становништва (претежно хомогене/мешовите средине). Ово непосредно утиче на захтеве који се могу поставити пред ову наставу, нарочито у погледу обима и темпа савлађивања вештине комуникације на српском језику. Тако се бржи темпо учења српског језика може очекивати уколико је матерњи језик ученика сродан српском језику, као и у мешовитим срединама, док се мањи захтеви морају постављати у одељењима са ученицима чији се матерњи језик више разликује од српског, као и у претежно хомогеним срединама. Чињеница је, такође, да су ова одељења често веома неуједначена с обзиром на предзнање ученика пре поласка у школу. Ове разлике крећу се од потпуне неприпремљености за разумевање најосновнијих облика комуникације до несметаног споразумевања на српском језику. Можемо слободно рећи да је настава овог предмета у распону између наставе страног језика и наставе српског као матерњег, али се, ипак, ни са једном од њих не може у потпуности

изједначити. Осим тога, поред продуктивног овладавања српским језиком, циљ ове наставе јесте и упознавање с елементима културе народа који говоре тим језиком (Звекић Душановић 2010: 62).

Улога текстова у настави српског као нематерњег језика разноврсна је. У неким елементима подудара се са улогом текстова у настави матерњег језика, док у другим до изражаја долази специфичност наставе другог/нематерњег језика. Критеријуми за одабир текстова у настави овог предмета подударају се са критеријумима у настави матерњег језика (и српски језик као матерњи и матерњих језика ученика) утолико што морају задовољавати етичке и васпитне компоненте постављене за целокупни васпитно-образовни систем и могу бити саображени са узрасним карактеристикама ученика. Подударност је видљива и у томе што текстови морају задовољавати и књижевностетске критеријуме (Звекић Душановић 2011: 440).

Даље, морају се уважавати и специфични захтеви који карактеришу наставу другог/нематерњег језика, при чему треба имати у виду да првенствено циљ обраде текста у оквиру овог предмета није образовни, у смислу оспособљавања за књижевноуметничку интерпретацију и анализу (јер је то првенствено задатак наставе матерњег језика), већ управо оспособљавање за комуникацију на српском језику. Текстови су база и лексичких и граматичких елемената које ће ученици усвојити. То управо значи да текстови својом граматичком и лексичком структуром не би смели премашити захтеве који су постављени за одређени ниво усвајања српског језика (Звекић Душановић 2011: 440).

У својој књизи *У духу језичке коėзисѝенѝије* Едита Андрић скреће пажњу на неколико фактора који утичу на предзнање ученика мађарске националности који уче српски као нематерњи језик. То су: географски положај насеља односно удаљеност од границе са државом матицом; величина насеља (да ли се ради о граду или селу, ако је реч о селу, колика је удаљеност од града); проценат заступљености Мађара у укупном броју становника; национални састав микрозаједнице (суседи, школа, круг пријатеља, део града); однос породице према питању неопходности двојезичности; степен двојезичности код родитеља; да ли у насељу постоје установе културе на оба језика; да ли је дете принуђено да осим свог матерњег језика користи и језик друштвене средине; мотивација наставника српског као нематерњег језика и њихова оспособљеност за такав рад; наставне методе које се примењују у школи итд. (Андрић 2009: 95).

Према Наставном програму за Српски као нематерњи језик предвиђен је годишњи фонд од 70 часова. Структуром и обимом часови су подељени на језик (око 23) часа, рад на тексту (око 20 часова), лектуру (3 часа) и говорно и писмено изражавање (око 23 часа).

Овом приликом желим да укажем на пропусте у наставном програму. Наиме, наставни програм је јединствен за све ученике којима српски није матерњи језик и не прати увек потребе и проблеме са којима се суочавају ови

ученици. Недостатак наставног програма јесте то што треба да прати различитости не само између ученика различитих народности, већ и између ученика исте народности. Ученици који живе и уче српски у хомогеним језичким срединама не познају српски језик или су пасивни познаваоци тог језика. Ученици који долазе из хетерогене језичке средине, где српски чују и знају из најранијих дана служе се њиме течно.

Наставни програм за овај предмет сигурно треба добро прерадити, а пре него што се напише нови, треба добро проучити потребе и различитости ученика, као и проблеме са којима се сусрећу током изучавања српског као нематерњег језика.

Истраживање је спродено у првом разреду Медицинске школе у Зрењанину, у којем се настава реализује на мађарском језику.

Зрењанин је мешовита средина. Ученици који похађају наставу на мађарском језику у Зрењанину по правилу боље владају српским језиком од оних из национално и језички хомогених средина. Међутим, највећи број ученика првог разреда је из хомогених средина. У првом разреду Медицинске школе седморо ученика је из Мужље, шесторо из Новог Бечеја, троје из Скореновца, троје из Нове Црње, троје из Торде, троје из Михајлова, двоје ученика из Зрењанина, један ученик из Бечеја, једна ученица из Неузине и један ученик из Дебелаче. На основу ових чињеница можемо констатовати да се већина ученика пасивно служи већим бројем речи српског језика.

### 3. УЦБЕНИК СРПСКИ ЈЕЗИК КАО НЕМАТЕРЊИ ЗА ПРВИ РАЗРЕД СРЕДЊЕ ШКОЛЕ

Уцбеник *Српски језик као нематерњи за први разред средње школе* јединствен је за све средње стручне школе и гимназије у којима се одвија настава на језику неке националне мањине. Аутори тог уцбеника су Јосип Буљовчић, Злата Јукић и Радомир Бабин. Издао га је 2010. године Завод за уцбенике у Београду. Ово је шесто издање. У уцбенику нема података шта су аутори по занимању. Рецензенти су др Љиљана Суботић, професор Филозофског факултета у Новом Саду, Надежда Ристић, самостални стручни сарадник Министарства просвете Републике Србије, и Вера Францишковић, професор средње школе „Лазар Нешић” у Суботици.

Уцбеник *Српски језик као нематерњи за први разред средње школе* има 162 стране. Састоји се од два дела. Први део овог уцбеника (3–98) нема наслов и уводни део. Садржи текстове који су предвиђени наставним планом и програмом и који нису. Говорићу само о онима који су предвиђени наставним планом и програмом. Анализирала сам девет текстова и уочила три типа. Према тематици, први тип текста се односи на нашу прошлост (19. век), други тип на Други светски рат, а трећи тип текстова не тиче се одређеног простора и времена.

Уочила сам да су текстови *Дјеишињсѣво Ивице Кичмановића А. Ковачића и Бака Сјасенија (огломак)* Владимира Назора, који су предвиђени наставним планом и програмом, изостављени из првог дела уцбеника.

У уцбенику за први разред, осим одломка из комедије *Сумњиво лице* Бранислава Нушића, нема ниједног текста забавног карактера. Један текст је из македонске књижевности. То је *Виолина (огломак)* Славка Јаневског. Змајев текст *Змајево писмо и Ружин одговор* једини је пример љубавних осећања према драгој.

За тему којом се бавим битно је које елементе обраде текста имамо у читанци.

Текстове прати објашњење непознатих речи, разговор о тексту који се састоји од питања и задатака за богаћење културе изражавања.

Објашњења непознатих речи налазе се на крају сваког текста. Међутим, на крају читанке не постоје целине као што су: литература за наставнике, литература за ученике, индекс појмова, азбучник писаца.

Пошто се у првом делу уцбеника налазе текстови, проценила сам да овај део по својој структури односно на основу свог садржаја представља читанку. Податке о особинама које треба да има читанка пронашла сам у књизи Павла Илића *Српски језик и књижевности у наставној теорији и пракси* и у раду Љиљане Петровачки *Читанка, мозаик сјаза, лица, њредела*.

Други део уцбеника (99–160) нема уводни део. Он се назива *Језик*. У овом поглављу обрађују се теме из граматике.

Први део поглавља *Језик* посвећен је фонетици и фонологији, а други део – морфологији. Лексикологија се не обрађује у првом разреду средње школе. Иако се лексикологија посебно почиње изучавати у трећем разреду средње школе, ученици се сусрећу са појединим темама из лексикологије у првом разреду на различите начине и у различитим наставним подручјима: у настави књижевности приликом тумачења непознатих речи и издвајања речи страног порекла, архаизама, историцизама, термина и сл.

У првом делу уцбеника *Српски језик као немајерњи* после текстова издвојене су и објашњене 133 непознате речи.

#### 4. ЛЕКСИКА ТРАДИЦИОНАЛНЕ КУЛТУРЕ

Као што је већ напоменуто, сви текстови у уцбенику који су предвиђени наставним планом и програмом деле се на три типа. Што се тиче непознате лексике, највише је лексике из традиционалне културе без обзира на тип текста.

Под лексиком из области традиционалне културе подразумевамо лексику из сеоске културе, која означава кућу, покућство, окућницу, оруђе за рад, одећу, обућу, старе занате, то су лексеме које се односе на војне формације, обичаје, веровања и религију и др.

О проблемима тумачења непознате лексике овог типа не постоји литература у настави српског као нематерњег језика. У практичном раду са ученицима помогла ми је литература која се односила на наставу српског језика као матерњег, пошто се исти проблем јавља и у овој настави.

Појмови из наше традиционалне културе нису били предмет истраживања лингвиста који се баве методиком наставе српског као нематерњег језика. Међутим, интересовање за лексику традиционалне културе показали су многи лингвисти који су се бавили методиком наставе српског језика и књижевности. Досадашња литература о овим проблемима може да послужи у настави српског као нематерњег језика.

О проблему отежаног разумевања традиционалног у књижевности због лексике која је удаљена од искуства данашњих ученика говорили су Милија Николић (1998: 215) и Павле Илић (1998: 340–342) у својим методикама.

Љиљана Недељков и Љиљана Петровачки се слажу са Николићем и Илићем и истичу да речи треба тумачити у контексту, али кад су у питању непознате речи из традиционалне културе, које су се изгубиле из свакодневне комуникације, потребно је презентовати и шири социокултурни миље да би ученици створили најпре представу о појму, а затим и разумели његово значење (Недељков, Петровачки 2006: 280).

## 5. ЛЕКСИЧКО-СЕМАНТИЧКА АНАЛИЗА

У овој анализи дат је приказ целокупног ексерпираног лексичког корпуса који се налази у првом делу уџбеника *Српски језик као нематерњи за први разред средње школе*.

Анализом је обухваћено укупно 266 лексема. Од тога 133 лексеме имају објашњење у уџбенику, а 133 се налазе у речнику.

### 5.1. Класификација лексема по тематској сродности

Ексерпиране лексеме из првог дела уџбеника *Српски језик као нематерњи за први разред средње школе* поделила сам према тематској сродности на следеће групе или лингвокултуролошка поља:

1. лексеме које означавају појмове из сеоске културе;
  - а) лексеме које се односе на кућу, окућницу и покућство;
  - б) лексеме које означавају одећу, обућу, накит;
  - в) ратарска лексика;
  - г) пастирска лексика.
2. лексеме које означавају породичне и међуљудске односе;
3. лексеме које се односе на војне формације и управу;

- а) лексеме са значењем звања у војсци или управи;
- б) лексеме које се односе на оружје и опрему;
- 4. лексеме које означавају физичку и психичку карактеризацију особа;
- 5. кулинарска лексика;
- 6. лексеме које се односе на оруђе за рад, алате, алатке и њихове делове, предмете за читање и писање;
- 7. лексеме са значењем појмова који се односе на традиционалну духовну културу код Срба;
- 8. лексеме које се односе на организацију људске заједнице;
- 9. називи занимања;
- 10. називи територијалних области;
- 11. називи за делове људског тела;
- 12. лексеме које означавају превозна средства;
- 13. називи биљака;
- 14. лексеме које се односе на музичке инструменте, називе музичких композиција.

Редослед лексема у овом прегледу условљен је бројем речи у њима.

Треба нагласити да се наводе непознате речи, а да се међу њима налазе и речи из традиционалне културе.

1. Најбројније су лексеме које означавају појмове из сеоске културе. Лексику куће,

окућнице и покућства чине: *бокал, бунар, врџ, кова, лажница, њлевња, њосџеља, сламарица, њесџија, њроножац, убрус, њошак, њиљак.*

Одећу, обућу и накит именују лексеме: *џуњ, њердан, заџонац, оџанак, џеџ, џлаџнени, џињел.*

Из ратарске лексике сам забележила лексему: *џеџелачки.*

Пастирску терминологију карактеришу лексеме: *џовеџар, џаре.*

2. Лексика породичних и међуљудских односа врло је богата: *браџучед, њеџа,*

*заџруџа, маџи, неџеџа, обреџнуџи се, џаџриџархалан, џонизџи се, џресџуџиџи, разџор, расџиџи, свасџика, свасџикин, снаџа, сџара, сџарешина, сџарешинсџиво, узноџиџи, фамилиџа, чезнуџи, џиџиџаџи.*

3. Бројне су лексеме које се односе на војне формације и управу:

а) лексеме које означавају звања у војсци и управи: *аџдук, каџеџан, чеџобаша;*

б) лексеме које се односе на оружје и опрему: *баџонеџ, босџи, кунџак, џиџаниџи, оџинуџи, раџал, џраниџа, џенк, џаџриџе, џикнуџи, џраџнел.*

4. У физичком и психичком погледу особе се карактеришу лексемама: *бесџруџулозан, џрвен, џрвенасџи, изнурен, крџљав, наџмоџан, неокреџан, неџреџџаковиџ, џоџнуџи, смео, џорав, умешан, чеџиџи.*

5. У кулинарску лексику улазе: *месџи, наџлужџи, оброк, оџуриџи, џоџача, раниџи се, расол, џуриџи, чаџав.*

6. Лексеме које именују оруђе за рад, алате, алатке и њихове делове, предмете за читање и писање: *дeрaтии, кoвчeи, илoвaк, ирeиyриии, рeшeиo, сийс, сийo, ишaсийep, фишeк, шaиyлa, шилъaк.*

7. Од лексема које се односе на религијске православне појмове забележила сам следеће: *aрxимaндрийи, Вaскрceниje, висoкoиpеоcвeишeни, влaдикa, (j)eвaнђeлe, Цвeии.*

8. Забележила сам лексеме које се односе на организацију људске заједнице: *aн, кoнaк, крчмa, иaнaђyр, сaбop.*

9. Називи за занимања су: *киpициjа, иaндyр, иpактийкaнии, чинoвник.*

10. Називе територијалних области илустроваћу примерима: *нa(x)иjа, иашaлyк, сpез, сpески.*

11. Делови људског тела означавају се лексемама: *бyии, иepчин, цeвaницa.*

12. Превозна средства именују лексеме: *кoлицa, мaрицa, ишaљиe.*

13. Издвојени су следећи називи биљака: *бyквa, љeскa, pузмaрин.*

14. На музичке инструменте и композиције односе се: *иyслe, Пoлoнeзa, ћeмaнe.*

## 5. 2. Класификација лексема по пореклу

У грађи преовлађује лексика словенског порекла: *бeзaзлeн, бoсийи, бpaиyчeд, бyквa, вpи, иoрдo, иpднo, иpозничaвo, иpунyии, гaбoмe, гaии, дeрaтии, гpвeн, гpвeнaсийи, жeницa, жeиeлaчки, зaгpуiа, знaии, изнaјиpиje, иcкaии, jape, кpжљaв, клoнyии, клeкнyии, кoвчeи, кoјeкaкo, кoјeкyдa, кoлицa, кpoишњa, лaснo, љyбoиишcиъo, мeсиии, мeиyии, мишкa, мpзoвoљaн, нaгмoћaн, нaмeсийии сe, нeвeсийa, нeокpeиaн, нeсипрeићaкoвић, нeхoиицe, иpoнoжaц, иyриии, yбpус, yдијeлийи, yмeшaн, oдap, oдвaжийи сe, oнaмo, oиaнaк, илaишeн, иpијeкopнo, иpoишњa, иpимopски, pacо, рeшeиo, сaбop, cвaсийкин, сийo, слaмaрицa, cлијeиaц, смeо, сpез, сийaнкa, сийapешинa.*

Што се тиче речи из других језика, уочила сам да има највише позајмљеница из турског: *ajдyк, aн, aиc, бaдaвa, бyнap, бyии, ћepдaн, киpициjа, кoвa, кoнaк, кyндaк, мyacepa, нaиeнaнe, нaхиjа, иашaлyк, иpaниjа, иepчин, иeи, ишeсийиjа, ћeмaнe, ћopaв, ћoшaк, фишeк, цaиpиje, чepтap.*

У раширене романизме спадају: *бajонeи, бeскpуцyлoзaн, иyњ, дeиeшa, дивepзиjа, кaиeиaн, квaртиp, клaсa, лeиjа, иoиaчa, иpepиjа, pафaл, pузмaрин.*

Навешћу и неке позајмљенице из германских језика: *лoиop, иpактийкaнии, pии, ишaсийep, шaиyлa, иpaинeл.*

Слој позајмљеница из грчког језика илустроваћу примерима: *aрxимaндрийи, (j)eвaнђeлe, мaнaстиp, иaнaђyр.*

Забележила сам једну позајмљеницу из руског језика: *шињел*, једну из енглеског: *шенк* и једну позајмљеницу из мађарског језика: *џандур*.

## 6. ЗАКЉУЧАК

Циљ мог истраживања био је да утврдим инвентар непознатих речи у текстовима из првог дела уџбеника *Српски језик као немајерњи за њрви разред средње школе* и да их класификујем по тематској сродности на основу фреквенције.

У овом уџбенику забележено је 266 лексема, од тога 133 имају објашњење у уџбенику, а 133 се налазе у речнику.

На основу прикупљене грађе уочила сам да се сва лексика може поделити на неколико тематских целина. Највише има лексема које се односе на појмове из сеоске културе (22). У оквиру ове групе најбројније су лексеме које означавају кућу, покућство и окућницу (13). Бројне су и лексеме које се односе на родбинске и међуљудске односе (21). У повећем броју има и лексема које се односе на војне формације и управу (14). У оквиру ове групе највише је лексема које се односе на оружје и опрему (11). Следе лексеме које се односе на физичку и психичку карактеризацију особа (13).

У уџбенику *Српски језик као немајерњи за њрви разред средње школе* преовладава лексика словенског порекла. Међу позајмљеницама највише има речи из турског језика (25), следе романизми (13), потом германизми (6) и грецизми (4), и по једна позајмљеница из енглеског, руског и мађарског језика.

С обзиром на тематику текстова, лексика традиционалне културе и лексика која се односи на Други светски рат најбројнија је и ученицима најмање позната.

Потешкоће у разумевању традиционалне лексике и лексике везане за Други светски рат могуће је превазићи прављењем школског речника временски маркираних лексема. Било би најбоље да речник прати градиво и на тај начин би била олакшана обрада текстова и ученицима и наставницима. Наставници би требало ученике да упуте како да користе речнике и да у заједничком раду са њима тумаче непознате речи и њихово значење у контексту.

Саставила сам и тест да проверим колико су ученици у могућности да разумеју неке лексеме. Тестирано је тридесет ученика. У тесту сам издвојила укупно 52 лексеме, које сам поделила у групе А и Б. Дакле, свака група је добила да у задатку препозна 26 лексема. Ученици који су радили тест групе А најбоље познају значење речи *џандур*. Сви ученици су дали тачан одговор.

Следећа лексема по познатости била је *ћошак*. Деветоро ученика је дало тачан одговор. Затим долази лексема *Васкрсеније* са осам тачних одговора.

Лексеме *закинуџи*, *конак*, *ујаџмиџи*, *цаџрије*, *чеџобаша*, *шиџел* потпуно су непознате ученицима. Ниједан ученик није дао тачан одговор.

По непознатости следе лексеме: *бајонџи*, *орлаш*, *решџо*, *риџи*. Оне су имале по један тачан одговор.

Ученици који су радили тест групе Б најбоље познају значење лексеме *бокал*.

Деветоро ученика је дало тачан одговор.

Наредна лексема по познатости била је *џоведар*. Седморо ученика је дало тачан одговор.

Шесторо ученика познаје значење лексеме *невесџа*.

Лексеме *ан*, *џуџ*, *кундак*, *џраќџиканиџ*, *џранџија*, *срез*, *џесџија*, *џроноџац*, *Цвеџи* и *џраџнел* имале су по један тачан одговор.

Ниједан ученик није тачно одговорио на питање шта значе речи *џишек*, *расол*, *џерган* и *кова*.

Резултати теста су показали колико ученици тешко разумеју лексику традиционалне културе и лексику везану за Други светски рат после обрађених текстова из уџбеника. Одређен број лексема у тесту ученицима је непознат и по облику и по значењу. Велики број лексема не чини чак ни пасивни лексички фонд ученика. Анализа теста показала је и да су ученицима текстови из уџбеника неразумљиви и незанимљиви.

## ИЗВОР

Буљовчић, Јосип, Јукић, Злата и Бабин Радомир. 2010. *Срџски језик као немаџерњи за I разред средње школе*. Београд: Завод за уџбенике.

## ПРОВЕРА ЛЕКСИЧКА ГРАЂЕ

Клајн, Иван и Шипка, Милан. 2006. *Велики речник срџраних речи и израза*, Нови Сад: Прометеј (у тексту КЛШ).

*Речник срџскоџа језика*. 2007. (редиговао и уредио М. Николић), Нови Сад: Матица српска (у тексту РСЈ).

*Речник срџскохрваџскоџ књижевноџ и народноџ језика*. 1959–2006, књига I–XVII, Београд: Институт за српскохрватски језик (у тексту РСАНУ).

*Речник срџскохрваџскоџ књижевноџ језика*. 1967–1976, књига I–VI, Нови Сад – Загреб: Матица српска – Матица хрватска (у тексту РМС).

*Рјечник хрваџскоџа или срџскоџа језика*. 1880–1962, књига I, (1959–1962), књига XVII Загреб: Југославенска академија знаности и умјетности (у тексту РЈАЗУ).

Шкаљић, Абдулах. 1965. *Турџизми у срџскохрваџском језику*, Сарајево: Свјетлост.

## ЛИТЕРАТУРА

- Андрић, Едита. 2009. *У духу језичке и културне коезистенције*. Нови Сад: Академска књига.
- Бошњаковић, Жарко. 1985. *Пасијирска терминологија Срема*. Нови Сад: Институт за јужнословенске језике.
- Вуковић, Гордана. 1988. *Терминологија куће и покућства у Војводини*. Нови Сад: Институт за јужнословенске језике.
- Звекић Душановић, Душанка. 2007. Српски као нематерњи језик – значај, преглед и перспективе уџбеничке литературе, Марковић, Бранислава ур. *Уџбеник и савремена настава*, Зборник поводом 50 година рада Завода за уџбенике, Београд: Завод за уџбенике, 61–66.
- Звекић Душановић, Душанка. 2010. Обичајна лексика у уџбенику за српски као нематерњи језик (Ускрс, Божић, и крсна слава), *Научни саставак славистиа у Вукове дане* 39/1, Београд 319–330.
- Звекић Душановић, Душанка. 2011. Граматичко-лексичке карактеристике текста и степен његове разумљивости у српском језику као нематерњем, *Научни саставак славистиа у Вукове дане* 40/1, Београд, 439–450.
- Звекић Душановић Душанка, Добрић Наташа. 2008. *Приручник за наставнике српској каонематерњеј језика уз уџбенике за 3. и 4. разред основне школе*. Београд: Завод за уџбенике.
- Згуста, Ладислав. 1991. *Приручник лексикографије*. Сарајево: Свјетлост.
- Ивић Иван, Пешикан Ана и Антић, Слободанка. 2008. *Водич за добар уџбеник. Општи стандарди квалитета уџбеника*. Нови Сад: Платонеум.
- Илић, Павле. 1998. *Српски језик и књижевности у наставној теорији и пракси. Методика настава*: Нови Сад: Змај.
- Недељков, Љиљана. 2005. Лексика традиционалне културе у дескриптивном речнику, *Научни саставак славистиа у Вукове дане*, 34/1, Београд, 183–192.
- Недељков, Љиљана. 2006. Модели културе – проблем језичке експликације, *Сусреш култура*, Зборник радова са Четвртог међународног интердисциплинарног симпозијума, Нови Сад: Филозофски факултет, 537–547.
- Недељков, Љиљана. 2007. Место морфологије у настави српског језика и књижевности, *Унапређење настава српској језика и књижевности, Зборник радова*, Филозофски факултет, Нови Сад, 74–78.
- Недељков, Љиљана и Петровачки, Љиљана. 2006. Лексика традиционалне културе у настави српског језика и књижевности, *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику* XLIX/2. Нови Сад, 277–287.
- Недељков, Љиљана и Петровачки, Љиљана. 2009. *Лингвокултуролошки прилици лексички у настави народне књижевности*, Ријеч, Часопис за славенску филологију, год. 15, св. 3, Нови Сад, 75–85.
- Николић, Милија. 1992. *Методика настава српској језика и књижевности*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд.

- Петровачки, Љиљана. 2006. Читанка, мозаик лица, слика и предела, *Сусрећ култура*, Зборник радова са Четвртог међународног интердисциплинарног симпозијума. Нови Сад: Филозофски факултет, 749–755.
- Петровачки, Љиљана. 2008. *Меџогичка истраживања у настави српској језика и књижевности*, Нови Сад: Филозофски факултет.
- Петровачки, Љиљана. 2010. Семантичка интерпретација лексике народне традиције као разоткривање националнокултурних информација, *Научни састај слависта у Вукове дане* 39/1, Београд. 339–351.
- Петровачки, Љиљана и Недељков, Љиљана. 2007. Лингвокултуролошка и методичка тумачења лексике традиционалне културе у читанкама. *Зборник Мајнице српске за филологију и лингвистику*. Л. Нови Сад, 643–654.
- Петровачки, Љиљана и Штасни, Гордана. 2008. *Меџогичке апликације*, Планирање, програмирање и припремање наставе српског језика и књижевности, Нови Сад: Филозофски факултет.
- Петровачки, Љиљана и Штасни, Гордана. 2010. *Меџогички системи у настави српској језика и књижевности*. Нови Сад: Филозофски факултет.
- Правилник о плану и програму образовања и васпитања за заједничке предмете у стручним школама и уметничким школама. „Службени гласник РС – Просветни гласник“, бр.6/90 и Сл. Гласник РС – Просветни гласник“, бр. 8/2010
- Станојчић, Живојин и Поповић, Љубомир. 2008. *Грамаџика српској језика за гимназије и средње школе*. Београд: Завод за уџбенике.
- Шипка, Данко. 2006. *Основи лексикологије и сродних дисциплина* (друго, измењено и допуњено издање). Нови Сад: Матица српска.

Ivana Mioковић

THE ANALYSIS OF UNKNOWN VOCABULARY FROM THE TEXTBOOK  
*SERBIAN LANGUAGE AS A NON-NATIVE LANGUAGE FOR THE FIRST  
 GRADE OF HIGH SCHOOL*

Summary

This study provides an analysis of unknown vocabulary from the textbook *Serbian language as a non-native language for the first grade of high school*. This study concerns the lexical material from the first section of the textbook *Serbian language as a non-native language for the first grade of high school*. The aim of this study is to provide an account of the lexicological and semantic analysis of the unknown words and expressions related to traditional culture.

Key words: Serbian language as a non-native language, lexicology, lexicological and semantic analysis, traditional culture.

## Прилог 1 - Речник мање познатих и непознатих речи

## А

**апс** м тур. затвор, зграда у којој затвореници издржавају казну (РМС) – *Одседео би два до три дана у айсу, а ја бих ја после љустито* (25).

## Б

**бајонет** м фр. дугачак, шиљат нож, бодеж који се натакне на цев пушке и служи за борбу прса у прса (КЛШ) – *Већ ја хвањају сурове руке, већ ја тазе шешке чизме, већ ја боду бајонети, пагају њо њему кундаци* (45).

**безазлен.** -а, -о који је без злобе, пакости, простодушан (РСЈ) – *Бега с безазленим достојанством погледа њо свима* (32).

**беочински.** -а, -о онај који се односи на Беочин (ИМ) – *Диверзија на воз љун немачке војске на беочинској љрузи није успела ошљрве; ја ни друји љуји* (44).

**бескрупољозан,** -зна,-зно фр. који нема скрупула, који задовољава свој интерес без обзира на штету или тешкоће које при том ствара другима, безобзиран (КЛШ) – *... он љозове у свој сѝан амбициозној и бескруљозној чиновника љосљодина Вићу ...* (24).

**бокал** м фр. новећи, обично обао суд са дрпком, за воду, вино или неко друго пиће (КЛШ) – *То је љошљкло само, ошљрлике љако као да се љо асфалићу љрољје бокал воде и вода се сама разлива ...* (65)

**босански,** -а, -о који се односи на Босну и Босанце (РМС) – *... а особнићо од којекаких љриморских и босанских и ерџељовачких ајдука и чељобаша* (4).

**бостн,** бодем несврш. притискивати (чим) шиљатим, продирати у што или озлећивати шиљатим предметом (РМС) – *Већ ја хвањају сурове руке, већ ја тазе шешке чизме, већ ја боду бајонети, пагају њо њему кундаци* (45).

**буква** ж врста листопадног дрвета (РМС) – *Николешина, љовуци се на сѝари љоложај код буква!* (49).

**бунар** м тур. ископана, уска дубока јама, обично озидана, за скупљање подземне воде или кишнице, студенац, зденац (КЛШ) – *Бега успа и љође на бунар* (31).

**бут** м тур. део човечје ноге изнад колена (РМС) – *Аха, љосодине Вићо, ово није љлава риба и свасѝикин буји?* (25).

## В

**владика** м цркв. највиши чин у православној цркви, поглавар црквене области, епископ (РМС) – *... љде сам код ондашњегѝа архимандритѝа, а садашњегѝа владике Карлићадѝскоја, високојреосвешѝеноја љосљодина Лукијана Мушицкоја...* (4).

**Врање** с варош у југоисточној Србији, у долини јужне Мораве (РСАНУ) – *Јуче сам срео љвој унука Николу, каже код Врања Брко ударио на шенкове ...* (57).

## Г

**гордо** прил. на горд начин, охоло, поносно (РМС) – *... Пошла је љордо дѝинуше љлаве, као и увек ишљо иде* (52).

**грдно** прил. силно, јако, много, огромно (РМС) – *Ја сам шѝ љрдно зѝрешила ...* (31).

**Грк** м мало село које се налази у општини Шид (ИМ) – ... *сина је своја био дао у Грку у школу ...* (5).

**грозничаво** прил. као у грозници, ужурбано, узбуђено (РМС) – *Бројао је грозничаво док се воз, ирећућаћи црвеним очима локомошине у ноћи, иримицао* (44).

**грунути**, - нем сврш. ночети нагло надати; нагло потећи (РМС) – *Њему трунуше сузе* (31).

## Д

**дабоме** прил. дакако, наравно (РМС) – *Па мени, дабоме!* (25).

**дати**, дадем сврш. моћи (РМС) – *Саг најбоље видим да има сивари које се ни речима ни иисмом довољно казати не даду, а заијајити, ирећућаћи – никако* (21).

**депеша** ж фр. телеграм (КЛШ) – *То је у шифрованој дејешу описано као револуционар и ироинвик династије ...* (24).

**дијелити**, ек. делити, делим несврш. одвајати (РМС) – ... *сипна женица, осипарјела ирије времена, лајано се уиуила уз иадину још неколико корака који су је дијелили од мишраљеза* (47).

**дрвенаст**, -а, -о безосећајан, неосетљив, укочен, неокретан (РМС) – *Оно, иипина, наша су баи ирећерано дрвенаста, као неке дрвене Марије* (65).

**Дрина** ж десна притока Саве, која у средњем и доњем току чини границу између Босне и Србије (РСАНУ) – ... *и после ишоа до 1813. иодине једнако је живео ио српским лојорима око Дрине...* (4).

## Ђ

**ђердан** тур. м огрлица, нарочито као део народне ношње (КЛШ) – *Обеси јој ђердан о врати* (32).

## Ж

**женица** дем. и хип. од жена (РМС) – ... *сипна женица, осипарјела ирије времена, лајано се уиуила ...* (47).

**жетелачки**, -а, -о који се односи на **жетеоце** (РМС) – *За Секулу у будућем класју зрео је мек, жетелачки хлеб...* (56).

## З

**задихано** прил. тешко, испрекидано (РМС) – *Задихано сам брао* (66).

**задруга** ж ист. породична заједница с већим бројем чланова повезаних крвиим сродством (РМС) – *У сеоској иородичној, иаиријархалној задрузи живи се мирно* (30).

**затајити**, им сврш. сачувати у тајности, прећутати, прикрити, утајити (РМС) – ... *има сивари које се ни речима ни иисмом довољно казати не даду, а заијајити, ирећућаћи – никако* (21).

**зацело** прил. заиста, сигурно (РМС) – *Ја зацело мислим, да је ове све нове пјесме, од Кара-Ђорђејина времена, које сам оставио, да њима, ако Бој да здравља, зачиним иеиу књију* (4).

**зачас** прил. врло брзо, одмах, тренутно (РМС) – *Босим нојама зачас сам се исиео на врх жичане мреже* (66).

**зворнички**, -а, -о који се односи на Зворник, који припада Зворнику (РСАНУ) – *Филиј Вишић (родом исіреко Дрине из села Међашиа у најији зворничкој ирешао је у Србију 1809. іодине ...* (4).

**знати**, знадем несврш. бити вешт у печему. умети (РМС) – *Премда има досіа људи, који знагу млоіо іјесама, али је оіеиі шеішко наћи човјека, који зна іјесме лијеіо и јасно* (3).

## И

**излопати**, излочем сврш. издубити (РСЈ) – *Они ни іо чему нису слични, чак је ученосіи излокала јаз међу њима, али су ііак іријаііељи* (56).

**изнајприје**, ек. изнајпре прил. пре свега, с почетка, у почетку (РМС) – *Он је био родом од некуд између Босне и Ерцеіовине, и изнајірије је био ііріовац, іа іосліје убије некаква Турчина који њеа ћео да убије ...* (3).

**искати**, иштем несврш. настојати (молити, захтевати) да се нешто добије (РМС) – *... и іред сваком кућом исіјевају іо једну іјесму, іа онда иіиіу да им се удијели ...* (3).

**искоса** прил. од неке тачке (места и сл.) у косом правцу, укосо; попреко (РМС) – *... а онда још увіек мрзволіно, искоса мјери ііорбицу на маіерину крилу и већ іомирљивије каже ...* (47).

**испјевати**, ек. испевати, -ам сврш. гласом извести, отпевати (РМС) – *... и іред сваком кућом исіјевају іо једну іјесму ...* (3).

## К

**капетан** м фр. управник града или неке територије (КЛШ) – *У комедији Сумњиво лице Бранислав Нушић оіисује како је срески каіеііан Јероіије Паниіћ од мінісіарсіва унуіраііњих дела добио наређење да ухвати и ухайси неко оіасно сумњиво лице ...* (24).

**Карловци** м Сремски Карловци; град у Срему (РСАНУ) – *Ја іа у іочеііку 1815. іодине наћем у Карловцима (у Срему) у највећем сиромашіву, іде у риіу сече іірску и на леђима доноси у варош, іе іродаје и ііако се рани ...* (3–4).

**кова** ж тур. канта (РСЈ) – *Анока извади кову* (31).

**ковчег** м направа с поклопцем од дрвета или метала за разне сврхе (чување рублиа, драгоцености и сл.) (РМС) – *Ошвори ковчеі и извади један ћердан од некаких сіарих орлаша* (32).

**којекако** прил с муком. некако (РМС) – *Једва іа којекако задржим око васкрсенија, іе іреіішем неколіко од оних іесама, које ми је іуішем ідући из Карловаца на колима казивао ...* (4).

**којекуда** прил. на све стране, свуда, где било (РМС) – *Поіііо се оне јесени Срби уміре с Турцима, он оііде у Босну, и іроврљавиши којекуда іо своме ірећашћем обичају, сасіави неколіко коња ...* (4).

**колица** с дем. и хип. од кола назив за разне мање направе с једним, два, три или четири точка, која служе за превоз материје, деце, болесних лица и др. (РСЈ) – У дворишту сам сакрио шорбу под нека дошрајала **колица** (66).

**крошња** ж горњи део дрвета који чине све његове гране (РМС) – ... и после пар секунди нашао сам се у скровишћом тамном зеленилу једне **крошње** (66).

**крчма** ж кафана или гостионица нижега реда (РМС) – Тако пушник кад дође у каку кућу на конак, обично је да ја увече понуде с туслама да ијева, а осим шоћа пуштем по ановима и по **крчмама** свуд имају тусле ... (3).

**кундак** м тур. задњи део ручног ватреног оружја који се ослања о раме (КЛШ) – Већ ја хвањају сурове руке, већ ја тазе шешке чизме, већ ја боду бајонети, падају по њему **кундаци** (45).

## Л

**ласно** прил. на лак начин, без муке, без напора, са лакоћом (РМС) **Ласно** је воду обрисати, али су слабе очи у штарца, и сузе каиљу без пресипанка. (31)

**логор** м нем. ограђени простор, зграде, бараке, и сл. у којима се под стражом држи велики број лица лишених слободе (КЛШ) – ... и после шоћа до 1813. године једнако је живео по српским **логорима** око Дрине ... (4).

**Лозница** ж град у западној Србији на ушћу реке Штире, у близини Гучева. Бање Ковиљаче и Тршића (РСАНУ) – ... 1810. године био је у **Лозници** ... (4).

## Љ

**љубопитство** с особина онога који је љубопитљив, знатижељан, радозналост (РМС) – Али ако ја додериали нисше, ако сше (не само из **љубопитства**) и на ову сшрану ирешли ... (21).

## М

**мазница** ж размажена женска особа, маза (РСЈ) – Несрећа је шо шшо она, и кад уђе у кућу Бенадићеву, осша **мазница**, као шшо је и у оца била (30).

**мати** ж мајка (РМС) – Ви ћеште можда ово шмо тосиођици сесшри и тосиођи **машери** шоказати ... (22).

**Међаш** м село близу Бијељине (НМ) – ... Филип Вишић (родом исшреко Дрине из села **Међаша**) ... (4).

**месити**, месим несврш. припремати, правити од брашна и воде гњечећи и уобличавајући хлеб (РМС) – Шшо да ја **месим** хлеб за цареву војску (30).

**метнути**, метнем сврш. ставити, сместити, положити на неко место (РМС) – **Мешне** шкољу од шаке на уво (24).

**Митровица** ж скраћени назив за Сремску Митровицу (РСАНУ) – ... ирешшем неколико од оних шесама, које ми је идући из Карловаца на колима казивао ја ја одмах по Васкрсенију узмем на кола и одведем у **Митровицу** ... (4).

**молећиво** прил. с молбом, молећи (РМС) – Узми – ионову Секуле, сада шшо и молећиво (57).

**мрзовољан**. -љна, -љно нерасположен, зловољан, смркнут, безвољан (РМС) – Николешина није више ни **мрзовољан** ни набусиш ... (47).

**мрзовољно** прилог нерасположено, зловољно, безвољно (РМС) – ... *a онда још увијек мрзовољно, искоса мјери шорбицу ...* (47).

## Н

**надмоћан**, -ћна, -ћно који је моћнији, јачи од другог (РМС) – *Али надмоћни осмех њејова смрћу улејшаној лица није уливао сћрах ...* (45).

**најпосле** прил. најзад, напoкoн, напoслeткy, коначно (РМС) – ... *најпoслe одважим се увериши Вас да је срце још сасвим моје ...* (22).

**намах** прил. овога часа, одмах, одједном, у један мах, изненада (РМС) – *У шорби је било лишића и шo мe намах сејшило крошиће ...* (66).

**наново** прил. изнова, поново, опет као раније, као пре тога (РМС) – ... *ше оданге иреће у Србију, да се наново бије с Турцима* (4).

**наовамо** прил. до нашег, данашњег времена (РМС) – ... *o коме нишића није чуo ог раша наовамо* (56).

**наскоро** прил. после кратког времена, убрзо, ускоро (РМС) – ... *но наскоро иo шoм исиребијају ја некаки Турци ...* (4).

**наслужити**, наслужим сврш. послужити (пиће), нaтoчити (РМС) – *Док друје две уносе и износе јело и наслужују ииће, она се насломила лећима на враића и чачка нос ...* (30).

**натресати** (се), натресем (се) несврш. искаљивати свој бес, нoнaшaти се oсoрнo, издирати се (РМС) – ... *да ии се oве жене најпресају и иакoстиe* (30).

**ненавикло** прил. сa нeнaвиклoшћy, нeнaвикyтo, несвикло (РСАНУ) – ... *се саинула ненавикло и неирородно и брзо се сјусишла на камен ...* (47).

**неокретан**, -тна, -тно који није окретан, неспретан, невешт (РМС) – *Шића можемо, - рекла је мајка – нису крива деца шито су иако неокрећна* (65).

**неспретњаковић** м неспретњак (РМС) – *Значи, и ја сам један од ших неспретњаковића несиособних за живоић* (65).

**нехотице** прил. без намере или воље, ненамерно, невољно, случајно (РМС) – ... *када искоса, и као нехотице, баци иолед, виде ја како сшоји сшиснуишх усана ...* (58).

**нишанити**, -им несврш. управљати оружје пред гађање, циљати оружјем; циљати чим другим, каквом другом направом (РМС) – *Њоме се нишани без ирсшију* (58).

## О

**оберучке** прил. oбeмa рyкaмa (РМС) – *Оберучке је дохваиши за главу и иoљyби* (31).

**одар** м лежај уопште, кревет (РМС) – ... *лежећи иако иод сшаблима манасћирских јабука, кроз које се назираo велики одар...* (56).

**одважити се**, одважим се сврш. одважно, смело одлучити се за што ризично, опасно; прикупити храброст за какав поступак (РМС) – ... *најпoслe одважим се увериши Вас да је срце још сасвим моје ...* (22).

**одсијецати** (се), одсијецам (се), ек. одсепати (се) несврш. рећи oштрим, одлучним гласом (РСЈ) – *Ми се не иовлачимо! – краићко одсијеца Никoлeићина ...* (49).

**оклијевати**, ек. оклевати, оклевам, несврш. одлагати, одуговлачити, извршење нечега, не одлучивати се (РМС) – *Још увијек оклијевајући, неoдлучна као да су је ухваишли на забраћену мјесцу ...* (47).

**онамо** прил. на оном месту, онде (РМС) – *Ја сам ја онда наоварао, да иде ојейи у Србију, желећи, да би онамо још коју њесму сјевао* (5).

**онђе**, ек. онде прил. на оном месту (РМС) – *... љред сваком кућом исјјевају љо једну љјесму, ља онда шшју да им се удјјели, а ље и ко љонуди, онђе љјевају и више ...* (3).

**опанак** м сељачка лака обућа од коже или гуме која се притеже око ногу каишима, или чим сличним (РМС) – *Били су љомало смешни: у љуменим ојјанцима и сшаром, црилично љоцејаном оделу* (65).

**опојно** прил. на опојан начин; заносно, дивно (РМС) – *Како ојјојно мирише земља!* (45).

**осмелити (се)**, им (се) сврш. постати смео, добити смелост, храброст, охрабрити се; одважити се; усудити се (РМС) – *Осмелио сам се* (66).

**особито** прил. у нојачаној мери, степену, више него у другим случајевима, нарочито (РМС) – *... јер они особито љазе на ред и на мисли ...* (3).

**отурити**, им сврш. одгурнути (РМС) – *Беда ојјури исјред себе комад хлеба ...* (30).

**ошинути**, - нем сврш. снажно, јако ударити, погодити чиме (руком, каквим оруђем, метком из оружја и сл.) (РМС) – *Ми се не љовлачимо! – крайко одсијеца Николешина, ља ошине рафалом љо хрбају најближе узвишице ...* (49).

## П

**патријархалан**. -лна, -лио веран старим традицијама; који нма или одржава преживела схватања, старинскн, конзервативан (РМС) – *У сеоској, љајријархалној задружи живи се мирно* (30).

**платнен**, -а, -о који је од платна (РМС) – *... изашао у дворишије и изнео љлатинену љорбшцу са шрешњама* (66).

**погнут**, -а, -о напред нагнут, накривљен, погрбљен (РМС) – *... љраби љушкомишраљез и љоћнућ креће назад* (49).

**поданички** прил. на поданички начин; одано (РСЈ) – *Њени бројни чланови су вредни сложни, љошшени, љоданички верни и без љојовора љослушни према сшарешини задруге ...* (30).

**погача** ж тур. округао и пљоснат пшеничнн хлеб обично од бесквасног теста, који се некада пекао у пепелу на огњшту (РМС) – *Сшара вади чађаву сланину и комад љојаче ...* (47).

**понизити се**, поннзм се сврш. довести себе у положај који вређа лично достојанство (РМС) – *Зар да се љонизи?* (31).

**постеља** ж кревет (РМС) – *После неколико дана, чим сам се љодигао из љостеле, љочео сам љо један сшј дневно да лушам ...* (66).

**пребјегнути**, ек. пребегнути -егнем. сврш. бежећи прећи преко чега (РМС) – *... и шјако просие своју кућу и ошнде у ајдуке, и као ајдук 1807. љодине љребјетне у Србију* (3).

**претурити**, им сврш. испретурати, испремештати (обично тражећи нешто); претражити. претрестн (РМС) – *Ако и љрешурини харшшје љазга-Сшасојеве, шшја ћеш наћи?* (26).

**пригушено** прил. на пригушен начин, вридушено, пригушеним гласом да се једва чује (РМС) – ... **пригушено** је њовикао на њу Николејина ... (47).

**пријекорно**, ек. прекорно прил. на прекоран начин, изражавајући прекор (РМС) – *Ех мој синко, баш си ти дијејте* – **пријекорно** каже сѝарица завлачећи руку у шорбицу (47).

**приморски**, -а, -о који се односи на приморје (ИМ) – ... *а особито од којекаки приморских и босанских и херцеговачких ајдука и чејобаша* (4).

## Р

**раздор** неслога, сукоб (РМС) – *Арсен, Блајојев син, жени се Аноком, размаженом јединицом која уноси раздор и неслоју у шиу сложну њородичну задрјуу* (30).

**Ристовац** м насеље у општини Врање (ИМ) – *А, ешо, извукао сам ја из једној заиљеној вајона код Ристовца* (57).

**рит** м нем. мочварно земљиште уз реку или језеро, често обрасло трском, мочвара (КЛШ) – *Ја ја у њочейку 1815. јодине нађем у Карловцима (у Срему) у највећем сиромаштву, иде у ритиу сече шрку и на леђима доноси у варош* ... (4).

**рузмарин** м лат. зимзелена зачинска биљка, пријатног мириса, украсни детаљ на свадбама (КЛШ) – ... *али никада још нисам њолико, њако слашкo и озбиљно о цвећу мислио као сад, и шо о ружи и о ружмарину* (22).

## С

**сабор** м скуп, састанак већег броја људи на једном месту (РМС) – ... *а о иразницима иду к намастирима и к црквама на саборе и на њанђуре, ја ијевају њо чийав дан* (3).

**сламарица** ж велика навлака напуњена сламом на којој се лежи, сламни душек (РМС) – *Лежао сам у ћошку на једној сламарици и мислио о дрвеној Марији* (65).

**слијенац**, ек. сленац -пца м онај који због слепила проси (РМС) – *Пјесме јуначке ио народу највише разное слијейци, иуиници и ајдуци* (3).

**смео**, смела, смело храбар, одважан, срчан (РМС) – ... *Јован Појовић оиисује њоследњу смелу акцију њарѝизанској диверзаниа* (44).

**спис** м написан (службени) акт, документ (РМС) – ... *које носи са собом револуционарне и антидинастичке сѝисе и ѝисма* ... (24).

**срдито** прил. на срдит начин, гневно, љутито (РМС) – ... *не слушајући курира који срдито ѝиѝиѝи* ... (49).

**сребренички**, -а, -о онај који се односи на Сребреницу (РМС) – ... *и намести се нејде у наѝи сребреничкој да живи као кириѝија* ... (4).

**срез** м ист. административно-територијална јединица која је обухватала више општина; зграда у којој се налазила управа једне такве јединице (РМС) – ... *у ѝоме се срезу сада налази извесно сумњиво лице* ... (24).

**срески**, -а, -о који се односи на срез, који припада срезу (РМС) – ... *У комедији Сумњиво лице Бранислав Нушић оиисује како је срески каѝеѝан Јероѝије Паниѝић* ... (24).

**стара** ж мајка (РМС) – ... *Николејина није више ни мрзовољан ни набуѝиѝи, ѝа сѝара осјећа да је неѝиѝо озбиљно* ... (47).

**старешина** м први у некој хијерархији, руководилац, поглавар, начелник, уопште особа с највећим овлашћењима у некој групи, заједници и сл. (РМС) – *Њени бројни чланови су вредни, сложни, пошћени, поганички верни и без поговора послушни према старешини задрује ...* (30).

**старешинство** с својство, положај, власт старешине (РМС) – *Иако су у старешинству помаћали снаха Радојка и најстарији син Благоје, ђедина реч је била закон за породицу* (30).

## Т

**тенк** м енг. оклопно борбено моторно возило наоружано митраљезима и мањим топовима; уместо точкова креће се помоћу посебно конструисане траке, гусенице, што му омогућава кретање тешко проходним теренима (КЛШ) – *Јуче сам срео свој унука Николу, каже код Враћа Брко ударио на тенкове.*

**троножац** м ниска столица на три ноге без наслона (РМС) – *Веда се полако диже са трonoшца па пружи руке према виолини* (57).

**турити**, -им сврш. метнути, положити, ставити нешто у упутрашњост печега или преко нечега (РМС) – *Веда отури испред себе комад хлеба, лажицу и виљушку, а нож шури у цајрије* (30).

## У

**убрус** м комад платна који служи за брисање уста, лица, руку; марамица (РМС) – *Обриса је својим убрусом* (32).

**удијелити**, ек. уделити, уделим сврш. дати милостњу (РМС) – *... исцјевају по једну ијесму, па онда ишћу да им се удијели, а ће и ко поуди ...* (3).

**узнојити**, узнојим сврш. учинити да некога облије зној, ознојити (кога) (РМС) – *Ех мајко, ишћо ме узноји данас, врај на шеби се поно! ...* (49).

## Ф

**фамилија** ж заједница родитеља и њихове дече, породица (РМС) – *... и он с фамилијом својом пребегне у Срем ...* (4).

## Х

**херој** м грч. човек велике храбрости, изузетан, велики јунак (РМС) – *... нисам био ни херој ни лојов ...* (65).

## Ц

**Цвети** ж недеља уочи Ускрса, православни црквени празник (РМС) – *Пошћо ове пошћо све ијесме у Карловцима од њега ирешишем, узем па уочи Цвети са собом на кола и одведем у манастир Шишацовац ...* (4).

## Ч

**чађав**, -а, -о по којему је полегла чађ, који има пуно чађи на себи (РМС) – *Стара вади чађаву сланину и комад појаче ...* (47).

**чергар** м тур. онај који живи под чергом, Циганин, Ром (КЛШ) – *Били су чергари, мечку су на ланцу водили ...* (56).

**честит**, -а, -о који није укаљан нечим недоличним, морално исправан, частан, поштен, моралан (РМС) – *Честити човек и миран, најбољатији шривоца ...* (25).

**четобаша** м вођа чете (РМС) – *... а особито од којекаких шриморских и босанских и ерцејовачких ајдука и четобаша* (4).

**чика** м хип. од чича уопште човек у годинама, старији човек (РМС) – *Преознао је њоведара, чика-Тодора, и шоме се обрадовао* (56).

**чиновник** м стално запослено и намештено лице које врши канцеларијску, уредску или други какву службу, службеник, намештеник (РМС) – *... он њозове у свој сѣан амциозној и бескрујулозној чиновника њосјодина Вићу ...* (24).

### Ш

**шиљак** м веома општар врх нечега (РМС) – *... и њему као да уђе сѣо шиљака њод кожу.* (4)

**Шипатовац** м манастир и село у Фрушкој гори (РЈАЗУ) – *Пошито ове њошово све њјесме у Карловцима од њеја шрешишем, узмем ја уочи Цвейти са собом на кола и одведем у манастир Шипатовца ...* (4).

## Прилог 2 – Тест групе

## ТЕСТ

## ГРУПА А

Напиши значење издвојених речи на основу контекста.

Беда отури испред себе комад хлеба, лажицу и виљушку, а нож тури у цагрије.

**лажица** –

**цагрије** –

Десетак ноћи спавали су по увалама и трулим плевњима где су, покривени Секулиним шињелом, разговарали о свему и свачему.

**плевња** –

**шињел** –

Примети да Сакуле под **мишком** држи виолину.

**мишка** –

После пар тренутака лежао сам на својој **сламарици** у **ћошку**.

**сламарица** –

**ћошак** –

Пожури само да ујагниш преко пољане и да се дохватиш друма.

**ујагмити** –

Аха, господине Вићо, ово није плава риба и **свастикни** бут?

**свастикни** –

Похапсићу пола среза ако не може другаче, па ћу онда **решето**, па сеј.

**решето** –

А како ћеш га заштитити другче ако **закнеш** по гдешто од газда–

Спасоја–

**закинути** –

Доста он зарађује од овог народа, а ми смо као власт, позвани да узмемо у заштиту народ од таквог **глобације**.

**глобација** –

Отвори ковчег и извади један ђердан од некаквих старих **орлаша**.  
**орлаш** –

Обриса је својим **убрусом**.  
**убрус** –

Она му левом задиже рукаве, а десном нагиње **врг**.  
**врг** –

Пјесме јуначке по народу највише разносе слијепци, и путници и **ајдуци**.  
**ајдук** –

Слијепци ради **прошње** иду једнако по свему народу од куће до куће.  
**прошња** –

Имао је свога коња и таљиге, и чисто се био погосподио.  
**таљиге** –

Тако путник кад дође у каку кућу на **конак**, обично га у вече понуде с гуслима да пјева.  
**конак** –

Ја га у почетку 1815. године године нађем у Карловцима у највећем сиромаштву, где у **риту** сече трску.  
**рит** –

Једва га којекако задржим око **Васкрсенија**.  
**Васкрсеније** –

Он је знао још најмање сто јуначки песама, све оваки, као што су ове, које сам од њега преписао, а особито од којекаких приморских и босанских и ерцеговачких ајдука и **четобаша** –  
**четобаша** –

Намести се негде у **наији** сребреничкој да живи као кириција.  
**наија** –

Он отиде у Босну и **проврљавши** којекуда по своме пређашњем обичају, састави неколико коња.  
**проврљати** –

Већ га хватају сурове руке, већ га газе тешке чизме, већ га боду **бајонети**, падају по њему **кундаци**.

**бајонет** –

Кажи **пандуру** Јоси – у њега је добар расол – нека му однесе једну тестију, па кад се растрезни нека дође овамо.

**пандур** –

## ТЕСТ

### ГРУПА Б

Напиши значење издвојених речи на основу контекста.

Анока ухвати **пеш** од **гуња** којим се ђеда беше огрнуо и пољуби га.

**пеш** –

**гуњ** –

Веда се полако диже са **троношца** и пружи руке према виолини.

**троножац** –

**Шрапнел** му је одсекао прсте.

**шрапнел** –

**Говедар** је био наглув, а Секуле му се наднесе на уво гласно му довикујући.

**говедар** –

У другој руци држала је **фишек** са трешњама.

**фишек** –

Већ га хватају сурове руке, већ га газе тешке чизме, већ га боду **бајонети**, падају по њему **кундаци**.

**кундак** –

Кажи пандуру Јоси – у њега је добар **расол** – нека му однесе једну **тестију**, па кад се растрезни, нека дође овако.

**расол** –  
**тестија** –

Не брини, господине **Вићо**; ако овај посао свршимо, мени класа, а теби **невеста** у кућу.

**невеста** –

**Метне** на оба ува шкољке.

**метнути** –

Наслоне они **практиканти** уши на врата, па сваку шифру цела варош одмах сазна.

**практикант** –

И само да негде затрешти **прангија**, све би се узело крстити.

**прангија** –

Обеси јој **ђердан** о врат.

**ђердан** –

Анока захиће вргом и ђеда целу **кову** испљуска по лицу и по глави.

**кова** –

А о празницима иду к намастирима и црквама на саборе и на **панађуре**, па ијевају по читав дан.

**панађур** –

Узнем га уочи **Цвети** са собом на кола и одведем у манастир Шишатовац.

**Цвети** –

Узнем га уочи **Цвети** са собом и на кола одведем у манастир Шишатовац, мислећи да онде (где сам код ондашњег **архимандрита**, а садашњег владике Карлштадтскога, Високопреосвештенога господина Лукијана Мушицког, имао господски квартир и сваку другу згоду и потребу.

**архимандрит** –

Тако путник кад дође у какву кућу на конак, обично је да га у вече понуде с гуслима да пјева, а осим тога путем по **ановима** и по крчмама свуд имају гусле.

**ан** –

Као кад се полије **бокал** воде на асфалту и вода се сама разлије, клизи на ону страну која је макар и најмање нагнута.

**бокал** –

Нисам ни осећао густу, високу траву кој ме је шибала по **цеваницама** и коленима.

**цеваница** –

Слијепци ради прошње иду једнако по свему народу од куће до куће, и пред сваком кућом испјевају по једну пјесму, па онда **ишту** да им се удијели.

**искати** –

**Умешнија** су им деца.

**умешан** –

Јеротије Пантић је добио наређење да ухвати и ухапси неко сумњиво лице које се наводно налази у његовом **срезу**.

**срез** –

Намести се негде у наији да ради као **кириција**.

**кириција** –

Стегнем га за врат, а он само кмекне као **јаре**.

**јаре** –